

# Rádiónapló

## A Magyar Rádió Karinthy Színpada

Június 7. csütörtök, 21,55

Sírva vigad a magyar. Az nevet, aki utoljára nevet. Egyik szemem sír, a másik nevet. Ne ne vess, elhűl a leves. Nemes, ne ne vess, nem a tied a leves. Nevet mint a rongyos szűr az esőre... – nem folytatom a nevetéssel kapcsolatos baljós szólásokat. Már csak azért sem, mert a pesszimizmust nem tartom magyar népi sajátosságnak. Külföldön járván – humor-szatíra-komikum kongresszusokra küldtek – azt tapasztaltam, hogy a legtöbb népnek keserűes a humora, s nemcsak a zsidó és a székely nép furfangja, nevéte rokon, célja a fölülkerekedés: az elnyomással, a megaláztatással szemben a túlélés szolgálatában, hanem az olaszé, az oroszé, a lengyelé, az íré, ezt sem sorolom tovább. Azután arra is rá kellett döbennem, hogy a viccet, a néplelket védő humort, a jó kedélyt az ezernyi sorscsapás ellenére sem tarthatjuk különleges magyar tulajdonságnak, annak tartja azt minden nép magamagáról. Az anekdotizmust, mint sajátos magyar szépprózai sajátosságot csak az hiheti magyar specialitásnak, netán provincializmusnak, aki igazából nem ismeri a külföldi irodalmakat, csak felületesen. Az anekdota és vicc nemzetközi és örök emberi gesztus, védekezés vagy támadás valami ellen, ami rossz, ami emberellenes, ami egyénellenes.

A pesti humornak mégis van valami elidegeníthetetlen sajátossága. Most azt nem is említtem, hogy a XIX. század elején Pestről ment Prágába majd Bécsbe Saphír, és teremtette meg a közép-európai sajátos tárcahumort – a Bécs-Prága-Budapest háromszögben, inkább azt, hogy a múlt századi polgárosodás megindulásával, a városi életforma kialakulásával Pozsonyban, Váradon, Pesten és Kolozsvárt kialakult a humor polgári, városi „aszfalt” folklórja – amit szokás volt pejoratíven is emlegetni –, amikor némi korlátozottság kellett. Manapság csak büszkék lehetünk rá. Az üldözött és nálunk otthon lelt zsidó humorának és a rokonsorsú magyar népi humornak ritka szerencsés szimbiózisa a pesti humor – a kabaré –, amely a két nép édes-keserű történelmi tapasztalatait és a magyar nyelv különleges szerkezeti és képi elemeit aknázza ki, hogy létrehozza a pesti – kabaré – humort.

1948-ig sok vicclap, sokféle kabaré és sokféle kormikus irányzat élhetett vidáman egymás mellett. 1948, a kommunista hatalomátvétel után addig nem ismert, kétes értékű fordulat következett kabaré- és humortörténetünkben is. Először is megszületett a smúzoló humor, a hatalomnak hízelgő humor, a keserű pirulákat lenyelni segítő nevetés-keltés, amiben, kár tagadni, szerepet vállalt a Magyar Rádió is. Ugyanakkor az sem, kétséges, hogy a kabaréban is kialakult egy sajátos, rejtett, áttételes ellenálló-humor, elég ha Kellér Dezső nevét említtem, a szépprózában és a színpadi vígjátékban pedig egyre élesebben ellentmondó, a hatalmi visszaéléseket leleplező

szatirikus célzatú művészet – Mocsár Gábertől Eörszig és Karinthy Ferenctől Csorkáig; ezekkel a törekvésekkel volt a legtöbb baja a kulturális felügyeletnek. Az enyhén kritikus, de lényegében smúzoló humort hagyták szabadon virágozni.

A rádiókabaré és a televízió szilveszteri műsora évtizedekig közügy volt. Igaz, voltak ravaszdi megtevesztő manőverek – a hatalmi rendszer és a hivatalos ideológia látszólagos bírálóiba csomagolták ügyesen az állampolgári altatót, a lelkiismeret-nyugtatót, a fájdalomcsillapítót, a lényeg mégis az, hogy sok olyan humoros, szatirikus műsor akadt, amely előkészítője lett a mai változásoknak. A mai magyar kabarének és általában a komikus művészeteknek gazdag hagyományai rejlenek az elmúlt évtizedekben, lehetne mire építeni a korszerű komikus kritikát. Mégis, az a benyomásom, hogy a tévé is, a rádió is, az írott és kinyomatott komikus művészet is utat, hangnemet, témát, formát keres, s még nem találja helyét és szerepét a mai átalakulásban.

Miért gyanítom ezt? Amíg az elmúlt negyven évben a legértékesebb és legmaradandóbb alkotások elébe mentek az eseményeknek, üttörők voltak a témaválasztásban – vállalva ezzel a betiltást, a cenzúrázását, az egzisztenciális veszedelmeket is –, manapság – tisztelet a kivételnek – utánalónek a témáknak. Egy példa. Czinege Lajos nem lehet kabarétéma, ma már „ki van löve”. Ugyanez vonatkozik a szovjet kivonulásra. Akkor, amikor látszatesemények mennek végbe az átalakulás területén, amikor volt kommunista vállalati igazgatók és főemberek gyakorolnak rémuralmat ma is, mintha mi sem történt volna, akkor, amikor sem a közvélemény, sem az egyes ember, sem a vezetők mentalitása nem változik, amikor a gazdasági és politikai átalakulás legfőbb akadálya lesz lassan a tömegmentalitás tohonya volta, a fentebbiek aligha lehetnek korszerű kabaré-, vagy vicclaptémák. Kétségtelen az, hogy Kaposy Miklós és társai kiválóan tudják a mesterségüket. Megvan az a látásmódbeli sajátosságuk, hogy a valóságban rejtőz torz ellentmondásokat fölfedjék és neveltségessé tegyék, van emberismeretük, és van hozzá görbe tükrük. Csak egyelőre mintha nem tudnának mit kezdeni a szabadsággal. Mintha lubickolnának a korábbi évek szigorúan tabu témáiban, belefeledeknek olyan tárgykörökbe, amelyek fölött elszaladt az idő, és a hirtelen támadt társadalmi és lélektani problémákkal még nem foglalkoznak érdemük szerint. Igazságtalanság azonban ezt kizárólag szatirikus-humoros irodalmunkra, kabarénkra ráolvasni, ez a fajta megtorpanás ugyanis országos gond, nem fogjuk föl igazában a jelentőségét annak, ami történt velünk, nem hiszünk a szemünknek, a fülünknek, s legfőképpen csak kételkedünk.

No, persze mindez csak óhaj, olvasói, hallgatói, közönségvágy. A demokrácia mechanizmusai még országszerte nem működnek jól. Ennek a tudatában várok nagyon-nagyon sokat – korszakos jelentőségű kabarét – Kaposytól és a Karinthy Színpadtól.

Szalay Károly